

EL MÓN CONTEMPORANI: UNA IDENTITAT DIFERENCIAL PROGRESSIVAMENT ACUSADA

JORDI CASASSAS

Universitat de Barcelona i Institut d'Estudis Catalans

L'objectiu fonamental de les pàgines següents és exposar els trets diferencials de la dinàmica històrica catalana durant el període contemporani. Ja d'entrada, hem de pensar en el cas d'una àrea regional reivindicativa en un període històric marcat per la fixació dels estats nacionals i, de mica en mica, per l'esforç uniformitzador i després nacionalitzador que aquests estats varen emprendre sobre el conjunt dels habitants al seu càrrec. I serà precisament l'anàlisi dels trets diferencials de la dinàmica catalana el que ens fixarà la cronologia inicial i els ritmes interns del període.

Deixant al marge les polèmiques historiogràfiques sobre on hem de posar la frontera entre el món modern i el contemporani, hem de tenir present que conflüïren en el cas català diversos factors diferencials: el record d'un passat derrotat i perdut (bàsicament, el 1714 amb el Decret de Nova Planta); un procés de diferenciació estructural i integració territorial (insinuat al voltant de 1680 i una realitat mig segle després), i una dinàmica cultural, acadèmica i institucional pròpia que va trobar serioses dificultats per conviure amb les consignes que arribaven del poder central. Tot plegat ens porta a situar la frontera inicial en el set-cents i a posar un gran punt d'inflexió en el canvi de conjuntura internacional marcat per la descolonització espanyola a l'Amèrica del Sud i per l'impacte peninsular de les guerres napoleòniques. Com a àrea amb una economia moderna i d'exportació, aquests dos grans sotracos internacionals afectaren de ple Catalunya; però igual que havia passat a principis del segle XVIII després de la gran derrota i la repressió posterior a 1714, a principis del segle següent tornarem a notar la voluntat de represa, ara ja amb la moderna indústria com a gran tret diferencial.

El líder catalanista Enric Prat de la Riba, el 1906, va publicar un dels llibres fonamentals del catalanisme, *La nacionalitat catalana*, en el qual situava aquests canvis setcentistes en l'origen de la represa de la consciència diferencial moderna. I hi afegia, ja per al segle XIX, la gran influència que va tenir a Catalunya el moviment romàntic europeu, el pes creixent del fenomen urbà i el de la industrialització. Un conjunt d'elements al qual hem d'afegir les tensions creixents derivades de les relacions de Catalunya amb l'Estat, relacions difícils per la desavinença entre una àrea industrial i un estat fonamentalment agrari (es reivindicava constantment el proteccionisme fiscal per a la indústria catalana), però també per la mala o nul·la gestió estatal dels

afers públics catalans. Alguns historiadors han arribat a situar en aquest dèficit d'acció estatal una de les explicacions de l'origen del nacionalisme català: no és la nostra opinió, però valgui per il·lustrar com arrelà a Catalunya un sentiment diferencial de suplència de tot allò que no realitzava o feia malament l'Estat.

Tot i que cada cop es parli més d'un continu entre la cultura del segle XVIII i la del XIX, sembla indiscutible la importància del moviment romàntic a Catalunya: els romàntics tardans parlarien posteriorment d'una *Renaixença* de la consciència diferencial, alguns fins i tot diran que es tractava de consolidar la independència cultural catalana, ja que la política resultava impensable; una diferència basada en la llengua i la història, però també en unes maneres de pensar pròpies, en unes institucions particulars i, progressivament, en la presa de consciència d'aquesta diferència. La mobilització romàntica dels intel·lectuals, literats i professionals liberals va ser notable; tots ells, amb les seves institucions i publicacions, varen posar en circulació tot l'ingent argumentari del fet diferencial, el qual alguns historiadors han qualificat de la gran invenció de la tradició nacional.

Un altre dels líders del catalanisme i alhora destacat historiador, Antoni Rovira i Virgili, va veure en l'arrencada del catalanisme la confluència de quatre grans corrents: els ja esmentats de la Renaixença cultural i de la reivindicació proteccionista de la burgesia, més les mobilitzacions socials del carlisme i del republicanisme federal. L'aparició d'aquests moviments diferencials entesos com a elements determinants en la presa de consciència nacional ha mogut vives polèmiques historiogràfiques. Pel que fa al carlisme, alguns historiadors han negat la seva relació amb el catalanisme inicial, tot i reconèixer el caràcter diferencial del carlisme català en relació amb el ràpid deteriorament del món rural tradicional en aquesta zona. Sobre la participació del federalisme i, per extensió, de les mobilitzacions populars urbanes de la primera meitat del vuit-cents, la polèmica esclatà el 1974 i enfrontà els qui pensaven el catalanisme com el reflex de la dominació burgesa i els qui, contràriament, defensaven l'arrel popular del corrent.

Al marge d'aquest complex procés de presa de consciència nacional (inicialment més difusa, però cap al darrer quart del segle XIX ja obertament política) que es va consolidant a la Catalunya contemporània, hi ha un altre aspecte diferencial que no podem passar per alt.

Com que es tractava d'una àrea en canvi accelerat, d'industrialització i urbanització potents, la tensa dinàmica social aviat es convertí en un dels trets diferencials d'aquesta dinàmica catalana contemporània; molt més quan, des de mitjan segle XIX, s'hi apreciaren índexs de natalitat molt baixos, només per sobre de França. Així, les zones industrials es convertiren en pols d'atracció de la població. El fenomen immigratori representarà una de les característiques de l'àrea fins als nostres dies, sovint un element d'instabilitat difícil d'assimilar pel fet de no disposar d'un estat propi i legislació particular en la matèria; i la mobilitat i les tensions socials convertiran Catalunya en un veritable laboratori de la violència moderna (amb moments tan durs com els anys de finals del segle XIX, els posteriors a la Gran Guerra o els primers mesos de la Guerra Civil, el 1936-1937). Sovint s'ha parlat despectivament del predomini anarcosindicalista del moviment obrer català (els rebels primitius), però el cert és que des de les seves arrels vuitcentistes aquest obrerisme (conjuntament amb moviments populars de base republicana) va demostrar uns índexs de consciència de classe molt elevats i una notable capacitat de resistència en un medi agressiu determinat per una gran repressió política, social i laboral.

Un altre element de diferenciació el podem situar en la dinàmica política. Catalunya, i Barcelona com a capital, es troben molt lluny del poder central, tan

l'executiu com el legislatiu, això és, dels centres on es cou la gran política d'un país. Des de 1833 el que hi funciona són quatre diputacions, però aviat es veurà que la capital catalana és quelcom més que una simple capital provincial. Des de la concepció de l'Eixample modern, el 1859, fins a la realització de l'Exposició Universal de 1888 i la posterior annexió dels pobles del Pla el 1897, Barcelona es convertirà en metròpoli mediterrània i reclamarà una espècie de doble capitalitat mediterrània de l'Estat. Aquest procés, en concurrència amb el de vertebració del catalanisme polític i el de posada en marxa del republicanisme modern, conferirà al món urbà català una peculiaritat política que ja no l'abandonarà mai fins als nostres dies. Fins i tot podem parlar d'un tret diferencial amb relació a les dues dictadures del segle XX (1923-1930 i 1939-1976). Aquests experiments antiparlamentaris es mostraran des del mateix inici obertament i especialment anticatalans i anticatalanistes, intentant eradicar el que consideren com a perillós germen separatista atemptatori contra la unitat nacional d'Espanya.

La cultura catalana primer i, a poc a poc, l'organització política diferencial (en especial, la del catalanisme) han sabut reaccionar i conferir uns trets diferencials respecte al conjunt tan acusats que han donat credibilitat i una creixent extensió social a les reivindicacions catalanistes.